

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
Кафедра молекулярної генетики та біотехнології

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

БІОТЕХНОЛОГІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН
вибіркова

Освітньо-професійна програма: Біотехнології та біоінженерія

Спеціальність: 162 Біотехнології та біоінженерія

Галузь знань: 16 Хімічна та біоінженерія

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів

Мова навчання: українська

Розробник: к.б.н., доц. Шелифіст А.Є., доц. кафедри молекулярної генетики та біотехнології

Профайл викладача <http://ibhb.chnu.edu.ua/profile/user/121>

Контактний тел. +38-0372- 58-48-41

E-mail: a.shelifist@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=3109>

Консультації вівторок 14.30-15.30

1. Анотація дисципліни (призначення навчальної дисципліни). Навчальна дисципліна «Біотехнологія лікарських рослин» викладається для студентів 4 курсу денної форми навчання. Вивчення дисципліни у курсі підготовки студентів біотехнологів дозволить сформулювати уявлення про культуру клітин і тканин лікарських рослин *in vitro*, ознайомитися зі спектром їх фітохімічного складу та лікувальними властивостями; з'ясувати роль умов вирощування в успішності культивування рослинних тканин та їх здатності накопичувати вторинні метаболіти; ознайомитися з біотехнологічними методами, які використовуються для створення медичних препаратів на основі лікарських рослин; розширити знання студентів про практичне застосування основних методів біотехнології лікарських рослин.

2. Мета навчальної дисципліни: формування уявлень про фізіологічні та біохімічні особливості клітин рослин за умов їх культивування *in vitro*, про основні напрямки селекції на рівні клітин та можливості використання ізолюваних клітин, а також вивчення основ біотехнології лікарських рослин.

Вивчення дисциплін дозволить отримати навички з приготування та вибору складу живильних середовищ для культивування *in vitro* рослинних тканин і клітин видів, що належать до різних систематичних груп, а також розвинути вміння їх моделювати залежно від поставлених вимог.

3. Пререквізити. Вивчення курсу базується на знаннях студентів, отриманих під час опанування наступних дисциплін: Загальна біологія та ресурсознавство, Біологія клітини, Загальна біохімія, Метаболічна біохімія, Фізіологія та біохімія рослин, Генетика, Молекулярна біологія, Процеси, апарати та устаткування виробництва галузі, Біологія продуцентів БАР, Загальна біотехнологія.

4. Результати навчання

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК07. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

Фахові компетентності

ФК13. Здатність працювати з біологічними агентами, використовуваними у біотехнологічних процесах (мікроорганізми, гриби, рослини, тварини, віруси, окремі їхні компоненти).

ФК14. Здатність здійснювати експериментальні дослідження з вдосконалення біологічних агентів, у тому числі викликати зміни у структурі спадкового апарату та функціональній активності біологічних агентів.

ФК 25. Здатність розробляти та застосовувати біотехнології в сфері збереження біологічних ресурсів та їх штучного відтворення.

Програмні результати навчання

ПР03. Вміти розраховувати склад поживних середовищ, визначати особливості їх приготування та стерилізації, здійснювати контроль якості сировини та готової продукції на основі знань про фізико-хімічні властивості органічних та неорганічних речовин.

ПР09. Вміти складати базові поживні середовища для вирощування різних біологічних агентів. Оцінювати особливості росту біологічних агентів на середовищах різного складу.

ПР11. Вміти здійснювати базові генетичні та цитологічні дослідження з вдосконалення і підвищення біосинтетичної здатності біологічних агентів з урахуванням принципів біобезпеки, біозахисту та біоетики (індукований мутагенез з використанням фізичних і хімічних мутагенних факторів, відбір та накопичення ауксотрофних мутантів, перенесення генетичної інформації тощо).

ПР14. Вміти обґрунтувати вибір біологічного агента, складу поживного середовища і способу культивування, необхідних допоміжних робіт та основних стадій технологічного процесу.

ПР 24. Вміти розробляти та застосовувати біотехнології в сфері збереження біологічних ресурсів та їх штучного відтворення.

На основі вивчення курсу «Біотехнологія лікарських рослин з основами селекції» студент повинен

знати:

- основні етапи розвитку культуральних робіт із рослинними тканинами,
- роль фітогормонів у процесах диференціації та морфогенезу в природних умовах та умовах *in vitro*,
- характеристику типів калусних клітин та шляхи отримання суспензійної культури,
- механізми впливу на рослинні тканини антибіотиків, високих концентрацій амінокислот та їх аналогів, антиметаболітів синтезу нуклеїнових кислот та гербіцидів,
- вимоги до компонентного складу живильних середовищ,
- методи отримання вихідного матеріалу, що володіє здатністю до підвищеного синтезу БАР (селекція, отримання трансгенних рослин);

вміти:

- аналізувати особливості розвитку ізолюваних тканин і клітин у процесі культивування *in vitro*,
- залежно від вимог експерименту підбирати необхідний склад живильних середовищ,
- використовувати сучасні методи біохімічних досліджень відносно культивованих тканин на предмет аналізу їх біосинтетичних потенцій,
- впливати на біосинтетичні потенції культур клітин та тканин рослин шляхом зміни компонентного складу живильного середовища,
- очищувати цільовий продукт, який нагромаджує рослинна сировина.

5. Опис навчальної дисципліни

5.1. Загальна інформація

Назва навчальної дисципліни <i>Біотехнологія лікарських рослин</i>												
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	4	7	4,0	120	2	25	-	-	30	65	-	екзамен
Заочна	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

5.2. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. <i>Біотехнології лікарської рослинної сировини</i>											
Тема 1. Загальна характеристика клітинних культур рослин.	12	2		2		6						

Тема 2. Особливості культивування культур клітин і тканин рослин.	17	2		6		9						
Тема 3. Клітинні технології для отримання економічно важливих речовин рослинного походження.	14	2		2		8						
Тема 4. Характеристика рослинної лікарської сировини.	14	3		2		10						
Тема 5. Рослинна біотехнологія – спосіб раціонального використання біосинтетичного потенціалу.	16	4		6		8						
Тема 6. Особливості напрацювання та виділення БАР.	11	4		2		6						
Разом за ЗМ1	84	17		20		47						
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Основи клітинної селекції лікарської рослинної сировини											
Тема 7. Стійкість до антибіотиків та амінокислот і їх аналогів	15	4		5		6						
Тема 8. Механізми дії гербіцидів та молекулярні основи стійкості до них	11	2		3		6						
Тема 9. Стійкість до антиметаболітів синтезу та утилізації нуклеїнових кислот	10	2		2		6						
Разом за ЗМ 2	36	8		10		18						
Усього годин	120	25		30		65						

5.3. Зміст завдань для самостійної роботи

№	Назва теми
1	Гормононезалежність та стійкість до регуляторів росту.
2	Хлорофілдефектні мутанти – генетичні основи та шляхи отримання.
3	Використання мутантів стійкості до амінокислот при селекції на стійкість до хвороб.
4	Використання антиметаболітів синтезу нуклеїнових кислот в онкології.
5	Особливості культивування рослин стійкості до гербіцидів.
9	Особливості поведінки рослинної клітини при культивуванні в умовах in vitro.
10	Використання фітогормонів різних груп у сільському господарстві.
11	Використання рослинних екстрактів як компонентів живильних середовищ.
12	Характеристика промислових умов культивування лікарської рослинної сировини.

13	Методи синхронізація клітинної маси рослинних суспензійних культур: характеристика, порівняльний аналіз та значення.
14	Використання методів біотехнології для створення медичних препаратів.
15	Промислове виробництво біологічно активних препаратів за допомогою методів біотехнології.
16	Цілющі рослини, що використовуються для профілактики та лікування різних захворювань.
17	Фармакопейні статті та їх використання при аналізі лікарської сировини.
18	Особливості нагромадження БАР за умови культивування рослин in vitro.

* ІНДЗ – для змістового модуля, або в цілому для навчальної дисципліни за рішенням кафедри (викладача).

6. Система контролю та оцінювання

Види та форми контролю

Усне опитування, тестовий контроль, письмове опитування з використанням елементів порівняльного аналізу, перевірка протоколів лабораторних робіт, аналіз дотримання стерильності експлантів. Форма підсумкового контролю є залік.

Засоби оцінювання

- стандартизовані тести;
- есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- контрольні роботи;
- аналіз ефективності роботи під ламінар-боксом;
- розв'язування ситуативних задач.

7. Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

7.1. Критерії оцінювання підсумкової роботи за шкалою ECTS

40 балів – вичерпна відповідь на всі теоретичні питання, правильний розв'язок запропонованої задачі та тестів;

30 балів – допущення окремих неточностей та наявність незначних помилок у відповідях;

20 балів – відповідь неповна, наявність суттєвих помилок при розв'язанні задачі і тестів;

10 балів – надання окремих правильних положень з теоретичних питань, допущення грубих помилок при розв'язанні запропонованих задачі і тестів.

0 балів – відсутність будь-яких правильних відповідей на запропоновані теоретичні і практичні завдання.

7.2. Критерії оцінювання розв'язку поточного практичного завдання за національною шкалою та шкалою ECTS

4 – виявлення всіх помилок, зроблених у завданні, вичерпна і коректна аргументація зроблених виправлень,

3 – виявлення всіх помилок, зроблених у завданні, однак неповна аргументація зроблених виправлень,

2 – неповне виявлення допущених у завданні помилок, та слабка їх аргументація,

1 – виявлення та аргументація окремих помилок у запропонованому завданні,

0 – відповідь відсутня або неправильний розв'язок завдання.

7.3. Критерії оцінювання усної відповіді за національною шкалою та шкалою ECTS

4 – вичерпна відповідь на питання, повне володіння матеріалом,

3 – у відповіді допущені деякі помилки, що не стосуються основної суті питання,

2 – наявність у відповіді грубих помилок, що стосуються основоположних питань матеріалу,

1 – наявність у відповіді лише окремих правильних тверджень,

0 – неправильна відповідь або відсутність відповіді.

7.4. Критерії оцінювання тестових завдань

- 4 – правильний розв’язок тестового завдання,
 3 – наявність третини неправильних відповідей (правильні та неповні відповіді),
 2 – наявність половини правильних відповідей,
 1 – переважання неправильних відповідей,
 0 – завдання розв’язано неправильно.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота; модульні контрольні роботи)											Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
Змістовий модуль 1							Змістовий модуль 2				40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	M1	T7	T8	T9	M2		
3	6	5	3	3	5	10	8	4	3	10		

8. Рекомендована література – основна

1. Аннамухаммедова О.О., Аннамухаммедов А.О. Лікарські рослини: навч. посібник [для студентів вищ. навч. закл.] – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.- 202 с.
2. Беда О.А., Конвалюк І.І., Можилевська Л.П., Лукашов С.С., Кунах В.А., Ярмолук С.М. (2021) Дослідження вмісту індольних алкалоїдів у клітинній біомасі культури тканин раувольфії зміїної (*Rauwolfia serpentina* Benth. ex Kurz). *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. **14**(1/35): 73-78.
3. Кривавич А. С., Петріна Р. О., Новіков В.П. (2015) Розробка технологічного процесу одержання біологічно активних сполук із калусної культури лікарських рослин. *Наукові вісті Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. **3**:40-45.
4. Кунах В. А. (2008) Біотехнологія рослин для поліпшення умов життя людини. *Біотехнологія*. **1**(1): 28-39.
5. Кунах В. А. Біотехнологія лікарських рослин. Генетичні та фізіолого-біохімічні основи. - К.: Логос, 2005. - 730 с.
6. Мельничук М.Д., Новак Т.В., Кунах В.А. Біотехнологія рослин: Підручник– К.: ПоліграфКонсалтинг, 2003. – 520 с.
7. Методичні вказівки до вивчення курсу “Хроматографічні методи розділення органічних сполук” для студентів спеціальності “Хімічна технологія органічних речовин”. Укладачі: О.Г.Юрченко, В.М.Родіонов. - К.: ІВЦ “Видавництво «Політехніка»”, 2008. - 130 с.
8. Мусієнко М.М., Панюта О.О. Біотехнологія рослин. Навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 114 с.
9. Пороннік О.О., Шаблій В.А., Кунах В.А. (2008) Одержання культури тканин синяка подорожникового (*Echium plantagineum* L.) – продуцента шиконінових пігментів. *Біотехнологія*. **1**(3): 56-63.
10. Солодовниченко Н.М., Журавльов М.С., Ковальов В.М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати: посіб. з фармакогнозії з основами біохімії лікар. рослин. – Х.: Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2001. – 408 с.
11. Федорченко С.В., Курта С.А. Хроматографічні методи аналізу: навч. посіб.– Івано-Франківськ : Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2012. – 146 с.
12. Malik S., Bhushan S., Sharma M., Ahuja P.S. (2016) Biotechnological approaches to the production of shikonins: a critical review with recent updates. *Crit Rev Biotechnol*. **36**(2):327-40.
13. Steingroewer J., Bley T., Georgiev, V., Ivanov I., Lenk F., Marchev A., Pavlov A. (2013), Bioprocessing of differentiated plant in vitro systems. *Eng. Life Sci*. **13**: 26-38.
14. Ruffoni B., Pistelli L., Bertoli A., Pistelli L. (2010) Plant cell cultures: bioreactors for industrial production. *Adv Exp Med Biol*. **698**:203-21.

9. Інформаційні ресурси

1. Мельничук М.Д., Кляченко О.Л. Біотехнологія а агросфері: Навчальний посібник – К., 2014. – 245 с. – Режим доступу: <http://www.nubip.edu.ua/sites/default/files>
2. https://www.dnu.dp.ua/metodi/fbio/Biochemistry/5Kurs/Kyrychenko_S_V_SuchBiotech/SuchBiotech_zadanie.doc